

8. Erklæring om forsknings etiske komitéer og styring biomedicinske forskningsprojekter [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.retsinformation.dk>.
9. Human Cloning Prohibition Act of 2003 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.govtrack.us>.
10. Derecho a la reproduccion humana (inseminacion y fecundacion in vitro) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.juridicas.unam.mx>.
11. Embryonenschutzgesetz – ESchG [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de>.
12. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.97 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
13. Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.97 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

ХАРЧЕНКО З. Ю.,
студентка економіко-правового факультету
(Донецький національний університет)

УДК 343.2/7

ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ ЗА УЧАСТІ ТРЕТЬОЇ НЕЙТРАЛЬНОЇ СТОРОНИ – МЕДІАТОРА

Стаття розкриває принципи, відповідно до яких здійснюється медіація у кримінальних справах. Визначено переваги, які має відновне правосуддя над традиційним судовим провадженням. Звернено увагу на досвід застосування цього інституту країнами світу та спроб законодавчого закріплення медіації в Україні.

Ключові слова: медіація, примирення, відновне правосуддя, звільнення від кримінальної відповідальності.

Статья раскрывает принципы, в соответствии с которыми осуществляется медиация в уголовных делах. Определены преимущества восстановительного правосудия над традиционным судебным производством. Обращено внимание на опыт применения этого института странами мира и попытки законодательного закрепления медиации в Украине.

Ключевые слова: медиация, примирение, восстановительное правосудие, освобождение от уголовной ответственности.

This article describes the principles according to which mediation is used in criminal cases. The advantages of the restorative justice over the traditional trial are defined. It is noticed the experience of using this institute by the countries of the world and efforts of the legislative consolidation of the mediation in Ukraine.

Key words: mediation, conciliation, restorative justice, discharge from criminal responsibility.

Вступ. Незважаючи на те, що в сучасному світі переважають силові підходи до вирішення суперечностей, існує потреба побудови суспільства, у якому стосунки між людьми вирішувалися б мирним позасудовим способом [1]. Актуальним є дослідження принципів та засад, на основі яких здійснюється медіація – примирення винного з потерпілим за участі третьої нейтральної сторони, а також закріплення цього інституту на законодавчому рівні.

Проблему запровадження інституту медіації в Україні досліджували такі фахівці, як Г.В. Єршомінко, Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюк, І.Г. Богатрєва, О.І. Немченко, О.М. Костенко, А.В. Савченко, В.Т. Маляренко, О.І. Санталова, О.Г. Колоба, А.П. Черенга, П.В. Пушкар, Д.П. Письмений.

Постановка завдання. Сучасною тенденцією розвитку кримінального права як в Україні, так і в багатьох країнах світу є зміна поглядів на сутність та призначення кримінального права і закону. Вони полягають у звуженні публічної та розширенні приватно-правової складової у кримінально-правовому регулюванні [2, с. 8]. Саме тому метою статті є з'ясування переваг відновного правосуддя над традиційним судовим провадженням на основі аналізу міжнародного досвіду щодо законодавчого закріплення інституту медіації.

Результати дослідження. Передумовами для застосування медіації у кримінальних справах є закріплені в положеннях статей 45, 46 ККУ інститути дієвого каяття та примирення винного з потерпілим [3, с. 221]. Звільнення особи від кримінальної відповідальності – врегульована нормами кримінального та кримінально-процесуального права відмова від застосування до особи, яка вчинила злочин, кримінально-правових за-

собів примусового характеру. Підставою для цього виду звільнення від відповідальності є вчинення особою злочину невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості вперше, примирення з потерпілим та відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди [4]. Під примиренням розуміється добровільна відмова потерпілого від поданої ним заяви про притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, або припинення кримінального провадження [5, с. 40]. Звільнення особи за примиренням із потерпілим відноситься до обов'язкового (імперативного) виду звільнення від кримінальної відповідальності. Поведінка потерпілого в сукупності з іншими умовами, передбаченими статтею 46 КК, зобов'язує суд звільнити винну особу від відповідальності [6]. Факт примирення має відбутися тільки з потерпілим, а не з іншими особами, які беруть участь у кримінальному процесі. Цікаво, що для застосування статті 46 КК не мають значення мотиви, якими керується потерпілий, даючи згоду на примирення, – релігійні переконання, жалість, бажання покращити свій матеріальний стан тощо [7].

На практиці ж реальне застосування положення, закріпленого в статті 46 Кримінального закону, можливе за допомогою медіації, що є однією з форм відновного правосуддя.

Відновне правосуддя – форма правосуддя, основною метою якого є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином або кримінальним проступком [8]. Відновне правосуддя не замінює кримінальний процес, а доповнює його додатковими можливостями врегулювання конфлікту, адже сьогодні необхідно вирішувати спори цивілізовано, враховуючи всі аспекти, і не лише правові [9, с. 66].

Інститут медіації широко розповсюджений у країнах англо-саксонської правової сім'ї, але внаслідок міжнародної інтеграції держави континентального права також починають використовувати методи відновного правосуддя у кримінальних справах. У Західній Європі ще у 70-80-х роках почався пошук альтернативних способів вирішення конфліктів, проявом яких серед інших стала і медіація (примирення). Медіація як форма відновного правосуддя при вирішенні кримінальних справ активно використовується такими європейськими країнами, як Польща, Норвегія, Німеччина, Словаччина, Фінляндія, Австрія та Велика Британія [10, с. 270]. На законодавчому рівні питання медіації врегульовано Законами Боснії та Герцеговини «Про процедуру медіації», Російської Федерації «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедура медіації)», Республіки Молдова «Про медіацію», Болгарії «Про медіацію» та ін. [11]. У деяких країнах світу медіаційний процес є обов'язковим. У Великій Британії сторони, які не застосували медіацію як досудову процедуру, позбавляються права на відшкодування втрат, пов'язаних із розглядом справи у суді, навіть у разі виграшу справи. Так, у Шотландії прокурори мають право займатися справою лише тоді, коли процес медіації вже закінчений [12, с. 54-56].

Постає питання, що собою являє медіація і які її переваги над традиційним вирішенням спорів. Так, у Рекомендації Кабінету Міністрів Ради Європи № (99) 19 зазначено, що медіація у кримінальних справах – це гнучка, всеохоплююча, спрямована на вирішення проблем альтернатива традиційного судового розгляду, що розвиває почуття відповідальності у злочинця та надає тим самим йому змогу для виправлення [13]. Керівник Українського Центру Медіації при Києво-Могилянській Бізнес-Школі Г.В. Єрмошенко дає визначення медіації як процесу переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів [14].

Необхідно вказати на принципи, відповідно до яких відбувається примирення винного з потерпілим. Ю. Д. Притика, наприклад, виділяє загально-правові, міжгалузеві та конкретно-правові принципи медіації. До загально-правових він відносить такі принципи медіації, як демократизм, гуманізм, соціальна справедливість, законність, взаємодеспондентність прав та обов'язків, поєднання примусу і переконання, невід'ємність природних прав людини, вища цінність людського життя, пріоритетність норм міжнародного права, вища сила Конституції, верховенство права тощо. До міжгалузевих принципів він відносить диспозитивність медіації, процесуальну рівність перед законом, безпосередність дослідження доказів, поєднання гласності і конфіденційності, принцип об'єктивності істини, охорони честі й гідності асоціальної, презумпції невинуватості, незалежності суддів, допустимості й належності доказів, всебічності повноти й об'єктивності дослідження усіх матеріалів, дотримання вимог мовного режиму провадження, оцінки доказів за внутрішнім переконанням, дотримання процесуальної форми тощо. Конкретно-правовими принципами, відповідно до «Основних принципів застосування програм відновлюваного правосуддя в кримінальних справах», є наступні:

- загальнодоступність програм відновлюваного правосуддя на всіх етапах кримінального судочинства;
- добровільність волевиявлення сторін щодо процесу відновлюваного правосуддя;
- можливість сторін відмовитись від цього волевиявлення у будь-який момент упродовж всього процесу;
- участь сторін не може використовуватись у якості доказу визнання вини у наступних судових провадженнях тощо [15, с. 88-89].

Переваги впровадження медіації:

- полегшення роботи судів, їх часткове розвантаження від розгляду справ про злочини невеликої тяжкості;
- добровільність процесу медіації, можливість її припинення за ініціативою сторони;
- економія часу і коштів порівняно із судовою процедурою вирішення спору. Вирішення спору у більш короткі строки зменшує ризик порушень прав як обвинуваченого або підсудного, так і потерпілого;
- конфіденційність сторін. Будь-яка інформація, надана посереднику під час підготовки до медіації або отримана ним у процесі медіації не підлягає розголосу;
- рівність сторін, їх активність, диспозитивність медіації;
- нейтральність медіатора, його неупередженість і безсторонність;
- процес медіації можливий як у форматі спільних, так і окремих зустрічей медіатора зі сторонами;
- психологічні фактори: усвідомлення винним аморальності свого вчинку, можливість виправлення, ліквідація конфлікту шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усунення завданої потерпілому емоційної шкоди [16, с. 320];
- кваліфікованість медіатора. Учасниками медіаційного процесу повинні бути не лише юристи, а й науковці, психологи;
- ефективність медіації. Учасники медіаційного процесу знаходять взаємоприйнятне рішення, що задовольняє обидві сторони;
- підвищення правової і соціальної культури населення.

Медіація як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів в Україні фактично застосовується понад десять років. Упровадженням медіації в Україні на даний час займаються Український Центр Порозуміння, Харківська обласна група медіації, Одеська обласна група медіації, громадська організація «Київський правозахисний альянс» та ін. [17].

Закріплення інституту медіації на законодавчому рівні також зумовлено необхідністю приведення норм чинного законодавства до законодавства Європейського Союзу. На міжнародному рівні питання медіації врегульовано Основоположним рішенням ради Європейського союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві», Рекомендацією № R (99) 19 державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, Європейським кодексом поведінки медіатора та ін. [18].

Активні спроби приведення норм чинного законодавства до європейських стандартів щодо питання медіації були здійснені у законопроекті «Про медіацію» від 17.12.2010 р. народним депутатом України О.І. Тищенко і законопроекті «Про медіацію» від 19.04.2012 р. народними депутатами України С.В. Ківаловим та В.А. Бондиком [19, с. 319]. Законопроект 2012 р. викликав великий інтерес у правознавців. Але старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України М.В. Венецька вважає, що одним із недоліків законопроекту № 10301-1 є правова слабкість норми, яка регулює питання підготовки медіаторів (кількість годин підготовки, змісту програм і їх спрямованості на отримання навичок, а не тільки знань щодо медіації, вимог до суб'єктів, які мають право здійснювати підготовку медіатора тощо) [20]. Також у законопроекті відсутня вказівка на наявність у медіатора юридичної освіти, що ставить під сумнів надання дійсно кваліфікованої допомоги сторонам при вирішенні конфлікту та ін. [21]. Отже, через певну нечіткість у викладенні положень, неструктурованість і недосконалість норм, ці законопроекти не набули чинності, і тому питання медіації досі залишається відкритим. Через це на практиці процес звільнення від кримінальної відповідальності через примирення сторін активно не використовується. Це призводить до численних порушень прав як потерпілих осіб, так і винних у злочині.

Висновки. Таким чином, медіація як одна з форм відновного правосуддя – це відносно новий спосіб вирішення конфлікту між винним і потерпілим за участі нейтральної сторони. Запровадження медіації доповнить кримінальний процес можливістю досягти мети покарання у справах невеликої або середньої тяжкості менш репресивними методами. У справах щодо тяжких і особливо тяжких злочинів суд може врахувати факт примирення сторін як обставину, що пом'якшує покарання під час винесення вироку. Зважаючи на переваги інституту медіації у кримінальному праві, необхідно прийняти відповідний закон, котрий би регулював питання використання медіаційних послуг учасниками спору. Законодавець повинен вивчити й узагальнити практику законодавчого закріплення інституту медіації країнами Європи і світу.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Українського Центру Примирення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucsg.org.ua/>.
2. Перепада О.В. Кримінально-правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН) / Дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. / НАН України, Інститут держави і права. – К., 2003. – 219 с.
3. Єршоменко Г., Комбікова А. Про проект Закону «Про медіацію» в Україні / Г. Єршоменко, А. Комбікова // Право України. – 2011. – № 11. – С. 212-224.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

5. Шевченко Т.В. Про деякі питання створення ювенальної юстиції та впровадження відновного правосуддя в Україні (кримінально-правовий аспект) / Т.В. Шевченко // Вісник Верховного суду України. – 2006. – 9 (73). – С. 36-40.
6. Герасимчук О.В. «Примирення потерпілого з винним: кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.naub.org.ua/?p=403.
7. Безпалій Т. «Звільнення у зв'язку з примиренням»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.advokat-kiev.org.ua/ua/faqs-criminal/190-osvobogdenie-v-svisi-s-premireniem.html.
8. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена Указом Предента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 08.04.08 № 311/2008 // Офіційний вісник Президента України від 21.04.08. – 2008. – № 12. – С. 79. – Ст. 486.
9. Присяжнюк І. Запровадження медіації як форми відновного правосуддя / І. Присяжнюк // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 66-68.
10. Ващук О.М. Роль неурядових організацій у запровадженні медіації в Україні (практика використання європейського досвіду) / О. Ващук // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 269-271.
11. Закон Російської Федерації «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедурі медіації)»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profmediator.ru/ru/stranitsi/federalniy-zakon-o-mediatsii>.
12. Землянська В.В. Впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України: Посібник / В.В. Землянська, Л.Б. Ільковець, В.Б. Сегедін. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 199 с.
13. Recommendation № R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM>.
14. Єршомінко Г. Медіація як спосіб вирішення суперечок: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.training.com.ua/live/interview/Mediatsiya_yak_sposib_virishennya_superechok.
15. Притика Ю.Д. Зміст та класифікація принципів медіації / Ю.Д. Притика // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 10. – С. 86-92.
16. Шкелебей В.А. Примирення обвинуваченого з потерпілим як підстава закриття кримінальної справи / В.А. Шкелебей // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 24. – С. 320-331.
17. Херувімова Т.О. Медіація (примирення) – новела кримінального права та процесу України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pinchukfund.ru/storage/students/works/2009/752.doc.
18. Європейський кодекс поведінки медіатора від 2 червня 2004 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbimed.ru/kodeks_mediatora.
19. Яковець І. Перспективи впровадження інституту медіації в Україні / І. Яковець // Правовий тиждень. – 2012. – № 36-39. – С. 318-321.
20. Еременко Г., Венецкая М. Эксперты: законопроект № 10301-1 о медиации необходимо существенно доработать: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: jurliga.ligazakon.ua/news/2012/15/17/63844.htm.
21. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про медіацію»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/52010d9ff2e5619ac2257a380035ae41?OpenDoc.

